

УДК 378.046:004

В. О. Тетєрєв

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ

Сучасний стан соціально-економічного розвитку України характеризується значними змістовними та структурно-організаційними змінами, які спрямовані на формування національної системи освіти, її інтеграцію у міжнародний освітній простір. Без сучасного оновлення освіти, яка б, окрім іншого, широко використовувала інформаційно-комунікаційні технології, Україна, на думку В. Кременя, не матиме майбутнього. Тому одним з напрямів модернізації вітчизняної освіти є формування інформаційної мобільності та інформаційної культури у всіх, хто навчається на різних рівнях [1]. Інтенсивна інформатизація суспільства вимагає відповідно й нового рівня освіти спеціаліста в галузі інформаційних технологій, оскільки кожен учитель інформатики не тільки повинен володіти предметними знаннями та вміннями, а й бути готовим у майбутньому розв'язувати нові педагогічні задачі. Тому ефективним показником якості підготовки майбутнього педагога може виступити професійна компетентність учителя.

Сьогодні у працях багатьох вчених (С. Сисоєва, Н. Баловсяк, Л. Зеленська, О. Касаткіна, О. Кривошеєва, В. Назаренко, І. Букреєва, О. Добудько, О. Головка, Н. Мурована, Ю. Пінчук, В. Саюк, Л. Собко, А. Шишко, Г. Селевко, А. Хуторський) постає питання професійної компетентності фахівця. Проте проблеми щодо професійної компетентності майбутніх учителів інформатики та її структури недостатньо висвітлені.

Структура професійно-педагогічної компетентності розглядається в роботах Л. Зеленської, А. Коноха, В. Саюк, Е. Трифонов, О. Спирін та ін. Л. Зеленська виділяє такі складники професійно-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу, як спеціально-фахову, загальнокультурну, психолого-педагогічну та аутопсихологічну [2, с. 10]. А. Конох, виходячи з того, що педагогічна майстерність – результат професійного становлення педагога, вищий рівень компетентності, який забезпечує найбільший успіх у роботі, зазначає, що «всі елементи у структурі педагогічної майстерності пов'язані між собою», і «кожному з них притаманний саморозвиток, а також зростання під впливом зовнішніх чинників» [3, с. 27]. В. Саюк зазначає, що «структура професійної компетентності вчителя – це складна інтегрована система, яка складається із взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів та елементів: мотиваційний, когнітивний, операційний, особистісний» [4, с. 21].

Російський науковець Е. Трифонов визначає складові професійної компетентності як мінімальний і достатній набір приватних конструктів, що відповідають стандартам кваліфікації з даної спеціальності та

визначають професійну компетентність фахівця. На основі приватних конструктів формулюються головні загальні якості, необхідні для фахівця-професіонала, а саме: 1) духовна компетентність – розуміння сенсу та цілей життя, ієрархії ідеалів, відносин до професійної діяльності в умовах даного виду праці; 2) психічна компетентність – наявність здібностей, знань, умінь і навичок ефективного самоврядування психікою, її організації в умовах фізичного та соціального середовища діяльності; наявність здібностей, знань, умінь і навичок ефективного управління психікою підлеглих в умовах даного виду праці; 3) загальна фізична компетентність в умовах даного виду праці – наявність здібностей, знань, умінь і навичок ефективного самоврядування фізичним станом організму; наявність здібностей, знань, умінь і навичок ефективного управління фізичним станом організму підлеглих; 4) інтелектуальна компетентність в умовах даного виду праці – наявність спеціально-наукових знань, умінь, навичок з конкретної спеціальності, спеціалізації, службової посади; наявність потреби до їх постійного оновлення та програми на практиці в умовах даного виду праці; 5) технологічна компетентність в умовах даного виду праці – наявність умінь і навичок фізичної діяльності за фахом, роботи з технічними засобами діяльності в системах «людина-машина» в умовах даного виду праці; 6) соціальна компетентність в умовах даного виду праці – наявність здібностей, знань, умінь і навичок ефективної взаємодії як у ролі підлеглого з керівниками, так і в ролі керівника з підлеглими; наявність здібностей, знань, умінь і навичок управління трудовим колективом, формування та підтримки нормального соціально-психічного клімату в колективі [5]. Російські вчені А. Деркач, В. Зазикін зазначають, що професійна компетентність є узагальнюючою психологічною і акмеологічною категорією. Якщо її розглядати з системних позицій, то можна стверджувати, що вона не є деяким багатотворенням, а містить різні взаємодіючі компоненти. На рівні особливого вона може виступати в конкретних видах, що відображають специфіку професійної діяльності. У той же час, якщо дана діяльність належить до класу «людина – людина», «людина – колектив», «людина – великі соціальні групи», її особливим видом є психологічна компетентність, яка без перебільшення є стрижневою складовою частиною професійної компетентності [6, с. 151]. О. Гуренко виділяє етнокультурну компетентність майбутнього педагога, розуміючи останню «як інтегроване утворення, представлене єдністю особистісного, гносеологічного, операційного, процесуального, інтегративно-оцінювального, проєктивного компонентів, що забезпечують у своїй взаємодії продуктивну етнокультурну діяльність і творчу самореалізацію майбутнього педагога» [7, с. 7]. Т. Колодько важливим компонентом професійної комунікативної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови вважає соціокультурну компетенцію, яка, на її думку, характеризує процес саморозвитку особистості людини, в основу якого покладено, з одного боку, здатність індивіда до акумуляції знань, а з

іншого, – вміння і навички аналізувати соціокультурні явища, розуміти й пояснювати їх, проводити аналогії й асоціації між різними сферами знання [8, с. 10]. А. Лукашенко виділяє конфліктологічну компетентність учителя, яка, на його думку, є «інтегрованим особистісним утворенням педагога, яке передбачає його теоретичну і практичну готовність до здійснення антиконфліктної професійної діяльності (запобігання виникненню деструктивних конфліктів, обмеження руйнівних наслідків конфліктного протистояння, конструктивне розв'язання конфліктів, максимального використання позитивних функцій конфліктів та ін.)» [9, с. 10].

С. Демченко на підставі аналізу різних підходів до вивчення структури й окремих компонентів професійної педагогічної компетентності (ППК) робить висновок, що професійно-педагогічна компетентність майбутніх учителів англійської мови і літератури обіймає такі її складові, як: компетентність у самоменеджменті, фахова, операційна, педагогічна, психологічна, методична та загальнокультурна компетентність [10, с. 9–10].

О. Спірін пропонує таку загальну структуру та орієнтовну класифікацію компетентностей вчителя інформатики:

1) загальні компетентності: когнітивні; міжособистісні; суспільно-системні компетентності;

2) професійно-спеціалізовані компетентності: загальнопрофесійні; предметно-орієнтовані або профільно-орієнтовані; технологічні; професійно-практичні [11].

Відповідно до запропонованих ЮНЕСКО підходів, для вчителів інформатики можливо поєднати діяльнісні модулі запропонованої структури ІКТ-компетентності, і представити її таким чином:

- світоглядний компонент (модуль «Розуміння ролі ІКТ в освіті»);
- технологічний компонент (об'єднання модулів «Навчальна програма й оцінювання» та «Інформаційно-комунікаційні технології»);
- організаційно-методичний компонент (об'єднання модулів «Педагогіка» та «Організація та керування»);
- самоосвітній компонент (модуль «Підвищення кваліфікації вчителя»).

Відповідно до розробленої структури для визначення рівня інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів інформатики було сформовано чотири групи критеріїв, які забезпечували оцінювання:

- розуміння сутності поняття «інформаційна культура» та знань основних державних документів щодо впровадження ІКТ в освіту (світоглядний компонент);
- базових знань з інформатики та навичок роботи з програмним забезпеченням і цифровими пристроями (технологічний компонент);
- знань з методики викладання інформатики, основних положень педагогіки та навичок використання ІКТ на різних етапах уроку (організаційно-методичний компонент);
- умінь використовувати та створювати освітні цифрові ресурси

для власної самоосвітньої діяльності, розповсюдження досвіду застосування ІКТ, спілкування з колегами (самоосвітній компонент) [12].

Щодо точки зору зарубіжних експертів на складові педагогічної компетентності, то, наприклад, у США вчителів на роботу приймають за результатами тестів, у змісті яких виділяють п'ять основних аспектів: 1) основні вміння; 2) загальний кругозір (знання в галузі мистецтва, літератури, історії); 3) знання предмету, що викладається; 4) знання в галузі педагогіки, психології і філософії; 5) майстерність учителя [13, с. 101].

Польський науковець Р. Квасніца вважає, що структура компетентності вчителя складається з двох комплексів-підструктур:

- комплекс практично-моральних знань, досвіду та вмінь (аксіологічні знання, досвід та вміння, необхідні для розуміння світу, оточення, себе, що забезпечує порозуміння шляхом діалогу та взаємодії. Він може бути диференційовним на комунікативні, інтерпретаційні та моральні компетентності);

- комплекс технологічно-аналітичних умінь та навичок (вміння аналізувати, порівнювати, транслювати, трансформувати, досягаючи бажаної мети. Має такі групи компетентностей: постуляційні, методичні і реалізаційні) [14, с. 20–23].

Ураховуючи результати наукових досліджень щодо структури професійної компетентності, ми визначили наступні компоненти професійної компетентності вчителя інформатики: мотиваційно-ціннісний, змістовний, діяльнісний, особистісний та дослідницько-рефлексивний.

Якщо за основу взяти поняття компетентності як інтегральної особистісної якості, що включає сукупність професійних компетентностей, які зумовлюють готовність до педагогічної діяльності за певною кваліфікацією, то поняття «професійна компетентність майбутнього вчителя інформатики» можна визначити як інтегральну особистісну якість, що включає предметну, інформаційно-комунікаційну, комунікативну, когнітивну, креативну, методичну, соціальну, педагогічну та науково-дослідницьку компетенції й виявляється на високому рівні готовності майбутніх учителів інформатики до педагогічної діяльності. Найважливішою складовою професійної компетентності майбутнього учителя інформатики ми вважаємо інформаційно-комунікаційну, яка у нашому розумінні представляється як системна властивість майбутнього учителя інформатики, що характеризується глибокою обізнаністю у галузі інформаційно-комунікаційних технологій, досконаліми вміннями орієнтуватися в потоці інформації та відповідним чином опанувати її, особистісним досвідом суб'єкта, націленого на навчання протягом життя, спрямованого на передачу суми знань, розвиток сучасного наукового світогляду й особистості учнів, відкритого до динамічного збагачення та самовдосконалення за рахунок отримання, оцінювання інформації та вміння створювати співтовариства знань, здатного досягати значних результатів у професійній діяльності.

Наступним кроком нашого дослідження буде характеристика структурних компонентів професійної компетентності майбутніх вчителів інформатики.

Список використаної літератури

- 1. Кремень В.** Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2006. – №6. – С. 4–8.
- 2. Зеленська Л. Д.** Проблема формування професійно-педагогічної компетентності вчених вищих навчальних закладів Слобожанщини (кінець XIX – початок XX століття: 13.00.01 / Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди / Л. Д. Зеленська. – Харків, 2006. – 24 с.
- 3. Конох А. П.** Сутність та структура професійно-педагогічної компетентності як найвищого рівня педагогічної майстерності / А. П. Конох // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2004. – №12. – С. 20–28.
- 4. Саюк В. І.** Розвиток професійної компетентності вчителів географії у системі післядипломної педагогічної освіти: автореф. дис. здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 / Центр ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України / В. І. Саюк. – К., 2007. – 22 с.
- 5. Трифонов Е. В.** Психофізіологія человека: русско-англо-русская энциклопедия [Електронний ресурс] / Е. В. Трифонов. – [12-е изд.]. – 1996–2008. – 5000 с. – Режим доступу : <http://tryphonov.narod.ru/tryphonov6/terms6/cmprcm.htm>.
- 6. Деркач А.А., Зазыкин В. Г.** Акмеология : учеб. пособ. / А. А. Деркач., В. Г. Зазыкин. - Спб. : Питер, 2003. – 253 с.
- 7. Гуренко О. І.** Формування етнокультурної компетентності студентів педагогічного університету в умовах поліетнічного середовища : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 / О. І. Гуренко; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2005. – 20 с.
- 8. Колодько Т. М.** Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 / Т. М. Колодько; Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова. – К., 2005. – 24 с.
- 9. Лукашенко А. О.** Педагогічні умови формування конфліктологічної компетентності вчителя загальноосвітнього навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 / А. О. Лукашенко; Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди. – Харків, 2006. – 24 с.
- 10. Демченко С. О.** Розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищих технічних закладів освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 / С. О. Демченко; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2005. – 20 с.
- 11. Спірін О. М.** Мета та завдання фахової підготовки вчителя інформатики за кредитно-модульною системою [Електронний ресурс] / О. М. Спірін. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em3/content/07somsmsc.htm>.

12. Захар О. Г. ІК-Компетентність вчителя інформатики та шляхи її формування / О. Г. Захар // International scientific conference «Open educational e-environment of modern University». – 2015. – С. 23–26.

13. Балицкая Н. З. Педагогическое образование за рубежом. Тесты на компетентность учителя / Н. З. Балицкая // Педагогическое образование. – 1988. – №6. – С. 101–102. **14. Василюк А. В.** Польська професійна педагогіка про компетентність вчителя / А. В. Василюк // Шлях освіти. – 1998. – №4. – С. 20–23.

Тетерев В. О. Структура професійної компетентності майбутніх вчителів інформатики

У статті автор аналізує роботи науковців щодо структури професійної компетентності фахівців, спираючись на які виділяє структуру професійної компетентності майбутніх учителів інформатики. Ураховуючи результати дослідження, автор статті робить узагальнення щодо поняття «професійна компетентність майбутніх вчителів інформатики».

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, професійна підготовка, вчитель інформатики, структура.

Тетерев В. О. Структура профессиональной компетентности будущих учителей информатики

В статье автор анализирует работы ученых по структуре профессиональной компетентности специалистов, опираясь на которые выделяет структуру профессиональной компетентности будущих учителей информатики. Учитывая результаты исследования, автор статьи делает обобщения относительно понятия «профессиональная компетентность будущих учителей информатики».

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, профессиональная подготовка, учитель информатики, структура.

Teteriev V. Structure of Professional Competence of Future Teachers of Informatics

In the article the author analyzes the work of scientists on the structure of professional competence of specialists, based on which distinguishes the structure of professional competence of future teachers of computer science. Taking into account the results of the research, the author of the article makes a generalization about the concept of "professional competence of future teachers of computer science".

Key words: competence, professional competence, professional training, teacher of informatics, structure.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2018 р.

Прийнято до друку 25.05.2018 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.